

В. Є. Хаустова,

*д. е. н., професор, директор, Науково-дослідний центр
індустріальних проблем розвитку НАН України, м. Харків*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5895-9287>

Н. В. Трушкіна,

*к. е. н., старший дослідник, старший науковий співробітник сектору промислової політики
та інноваційного розвитку відділу промислової політики та енергетичної безпеки,*

Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, м. Харків

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6741-7738>

DOI: 10.32702/2306-6814.2026.6.92

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗОВНІШНІХ ЗАГРОЗ

V. Khaustova,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine

N. Trushkina,

PhD in Economics, Senior Research Fellow, Research Center for Industrial Problems of Development of the NAS of Ukraine

IMPROVING STATE POLICY FOR ENSURING UKRAINE'S NATIONAL SECURITY UNDER EXTERNAL THREATS

Метою статті є обґрунтування теоретико-методичних підходів та визначення напрямів удосконалення державної політики забезпечення національної безпеки України в умовах посилення зовнішніх загроз. У дослідженні використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема методи аналізу і синтезу, системний підхід, порівняльний аналіз, а також метод узагальнення для оцінювання інституційних механізмів реалізації державної безпекової політики. Встановлено, що сучасне безпекове середовище характеризується зростанням військово-політичних, економічних, інформаційних і кібернетичних ризиків, що потребує трансформації механізмів державного управління у сфері національної безпеки. Проаналізовано роль стратегічних документів України у формуванні сучасної системи безпеки та визначено ключові напрями підвищення ефективності державної політики, зокрема розвиток міжвідомчої координації, цифровізацію безпекових процесів, зміцнення економічної та інфраструктурної стійкості держави. Розроблено адресні практичні рекомендації для державних інституцій щодо удосконалення механізмів управління безпековими ризиками, підвищення ефективності взаємодії органів державної влади та зміцнення системи захисту критичної інфраструктури.

The purpose of the article is to generalize the theoretical and methodological foundations and to substantiate the directions for improving the state policy of ensuring Ukraine's national security under conditions of increasing external threats. The relevance of the research is determined by the transformation of the modern security environment, which is characterized by the growing number

of military and political conflicts, increasing economic instability, intensification of information and cyber threats, as well as large-scale destruction of critical infrastructure as a result of the military aggression of the Russian Federation against Ukraine. The study employs general scientific and special research methods, including methods of analysis and synthesis, systemic and institutional approaches, comparative analysis, generalization, and structural-functional analysis, which made it possible to comprehensively assess the current state of state policy in the field of national security.

It has been established that the modern system of ensuring Ukraine's national security is being formed under the influence of complex external challenges covering military, economic, energy, informational, and cyber domains. The institutional mechanisms for implementing state security policy have been analyzed in accordance with Ukraine's strategic documents, in particular the National Security Strategy of Ukraine, the Cybersecurity Strategy of Ukraine, and the provisions of the Law of Ukraine "On Critical Infrastructure". It is substantiated that improving the effectiveness of state policy in the field of national security requires strengthening strategic planning, developing risk management systems, improving interagency coordination between the bodies of the security and defense sector, as well as actively introducing digital technologies into the processes of monitoring and responding to security threats.

The scientific novelty of the study lies in the systemic substantiation of directions for improving the state policy of ensuring Ukraine's national security based on the integration of institutional, risk-oriented, and infrastructure approaches to managing security processes. The practical significance of the obtained results consists in the development of targeted practical recommendations for public authorities aimed at increasing the effectiveness of the national security system, strengthening the resilience of critical infrastructure, developing mechanisms of interagency cooperation, and enhancing the institutional capacity of the state to counter contemporary external threats.

Ключові слова: національна безпека, державна політика, зовнішні загрози, сектор безпеки і оборони, критична інфраструктура, економічна безпека, кібербезпека, управління ризиками, державне управління, безпекова політика.

Key words: national security, state policy, external threats, security and defense sector, critical infrastructure, economic security, cybersecurity, risk management, public administration, security policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах трансформації глобального безпекового середовища проблема забезпечення національної безпеки набуває для України визначального значення. Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України, що розпочалася у 2022 р., істотно змінила архітектуру регіональної безпеки та зумовила появу нових загроз державному суверенітету, територіальній цілісності, економічній стабільності та соціальній безпеці держави. Внаслідок воєнних дій значних втрат зазнали об'єкти критичної інфраструктури, енергетичної системи, транспортної мережі та промислового потенціалу країни, що безпосередньо впливає на функціонування економіки та життєдіяльність населення [1].

За оцінками міжнародних організацій, масштабні руйнування інфраструктури, спричинені війною, створюють довгострокові ризики для економічної стійкості держави та формують нові виклики для системи державного управління. Зокрема, відповідно до результатів міжнародної оцінки збитків та потреб відновлення України (Rapid Damage and Needs Assessment), втрати економіки та інфраструктури оцінюються у сотні мільярдів доларів, що потребує системного підходу до відновлення держави та посилення інституційних механізмів забезпечення національної безпеки [2]. У цих умовах особливого значення набуває формування ефективної державної політики, здатної забезпечити не лише реагування на актуальні загрози, а й створення умов для підвищення національної стійкості, розвитку оборонного потенціалу та посилення економічної безпеки.

Сучасне безпекове середовище характеризується високим рівнем динамічності, невизначеності та бага-

товимірності загроз національній безпеці країни [3]. Поряд із традиційними воєнними ризиками посилюється вплив гібридних загроз, що охоплюють кібернетичні атаки, інформаційні операції, економічний тиск, енергетичні та логістичні обмеження. Такі виклики потребують трансформації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки, переходу від реактивних механізмів до стратегічного управління ризиками, прогнозування загроз та формування комплексної системи національної стійкості [4].

Важливою передумовою ефективної державної політики є також належна координація діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, удосконалення нормативно-правового забезпечення та впровадження сучасних механізмів стратегічного планування. Відповідно до законодавства України [5—6], державна політика у сфері національної безпеки спрямована на захист життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, а також на своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію внутрішніх і зовнішніх загроз [7]. У цьому контексті забезпечення національної безпеки виступає не лише функцією держави, а й комплексною системою управлінських, правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на зміцнення стійкості держави в умовах сучасних викликів [8].

З огляду на зростання масштабів і складності зовнішніх загроз, а також необхідність забезпечення післявоєнної відбудови України, актуалізується потреба у вдосконаленні державної політики у сфері забезпечення національної безпеки. Формування ефективних механізмів державного управління безпековими процесами, розвиток системи стратегічного планування та підвищення інституційної спроможності держави є ключовими умовами зміцнення національної безпеки та забезпечення сталого розвитку країни.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки посідає важливе місце у сучасних наукових дослідженнях у галузі державного управління, безпекових студій та міжнародних відносин. Складність і багатовимірність цієї проблеми зумовлює необхідність її дослідження на основі міждисциплінарного підходу, що поєднує політичні, правові, економічні та управлінські аспекти функціонування держави.

Теоретико-методологічні засади дослідження національної безпеки розкрито у працях багатьох українських науковців. Зокрема, значний внесок у розвиток теорії державної політики у сфері безпеки зробили В. Абрамов, Т. Бельська, О. Власюк, Ю. Ковбасюк, К. Ващенко, Г. Ситник, В. Смолянчук, Ю. Сурмін та інші дослідники. У науковій праці [9] досліджено концептуальні підходи до формування державної політики у сфері національної безпеки та механізми її реалізації у системі державного управління. У дослідженні [10] підкреслюється, що національна безпека виступає комплексною категорією, яка охоплює політичні, економічні, соціальні, інформаційні та інші аспекти розвитку держави.

Подальший розвиток теоретичних підходів до визначення сутності національної безпеки представлено у працях О. Дзьобаня, О. Сосніна, І. Коржа, А. Нашинець-Наумової та інших вчених. Так, у роботі [11] вчені розглядають національну безпеку як складну соціально-політичну систему, що формується під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів та потребує комплексного державного регулювання. Крім цього, теоретичний аналіз показує, що у більшості наукових праць обґрунтовується необхідність застосування системного підходу до забезпечення безпеки. Застосування даного підходу передбачає поєднання нормативно-правових, інституційних та організаційних механізмів державної політики.

Окремий напрям досліджень пов'язано із аналізом механізмів формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки. У роботі [4] розкрито зміст державної політики у сфері забезпечення національної безпеки, визначено її основні принципи, цілі та механізми реалізації, а також проаналізовано суб'єктно-об'єктні відносини у системі державного управління безпековими процесами. Дослідник Р. Штеба [4] наголошує, що ефективність державної політики у сфері безпеки значною мірою залежить від узгодженості стратегічних цілей, інституційних механізмів і відповідальності суб'єктів сектору безпеки і оборони.

Водночас проблематика національної безпеки широко досліджується і в межах міжнародної наукової традиції. Значний вплив на розвиток сучасних безпекових досліджень мали праці представників так званої Копенгагенської школи безпеки, зокрема Б. Бузана (B. Buzan), О. Вевера (O. Waever) та Я. де Вільде (J. de Wilde) [12]. У своїх дослідженнях вони запропонували концепцію сек'юритизації, відповідно до якої безпека розглядається не лише як об'єктивний стан захищеності, а як соціально-політичний процес, у межах якого певні питання визначаються як загрози для існування держави або суспільства [12].

Подальший розвиток теоретичних підходів до дослідження безпеки пов'язано із працями Д. Болдвіна (D. Baldwin) [13], який запропонував трактувати безпеку як багатовимірну категорію, що має аналізуватися з урахуванням різних сфер суспільного розвитку, рівнів аналізу та часових горизонтів. На його думку [13], поняття безпеки варто розглядати у контексті співвідношення між загрозами, цінностями, що підлягають захисту, та інструментами політики, які використовуються державою для забезпечення стабільності та розвитку.

Окремий напрям міжнародних безпекових досліджень представлено критичними підходами до розуміння безпеки. Зокрема, К. Бут (K. Booth) [14] розробив концепцію емансипаційної безпеки, відповідно до якої основною метою безпекової політики має бути не лише захист держави, а й забезпечення свободи та розвитку людини. Такий підхід значно розширює традиційне розуміння безпеки та акцентує увагу на гуманітарному вимірі державної політики [14].

Узагальнення наукових підходів до трактування сутності національної безпеки та державної політики у цій сфері дозволяє систематизувати основні концепції, які сформувалися у сучасній науковій літературі. З метою узагальнення результатів проведеного аналізу наукових

Таблиця 1. Основні наукові підходи до дослідження національної безпеки

Автор(и)	Науковий підхід	Основна ідея
Ю. Ковбасюк, К. Ващенко, Ю. Сурмін	Державницько-управлінський підхід	Національна безпека розглядається як функція державного управління, що забезпечується через систему інституційних механізмів та реалізацію державної політики
О. Дзьобань, О. Соснін	Системний підхід	Національна безпека трактується як складна соціально-політична система, що формується під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів
Р. Штеба	Інституційно-політичний підхід	Державна політика у сфері національної безпеки визначається як система цілей, принципів і механізмів реалізації безпекової політики
B. Buzan, O. Wæver, J. de Wilde	Концепція сек'юритизації	Безпека розглядається як соціально-політичний процес визначення загроз
D. Baldwin	Концептуально-аналітичний підхід	Безпека визначається як багатовимірна категорія, що залежить від цінностей, загроз та інструментів політики
K. Booth	Критичний (емансипаційний) підхід	Безпека пов'язується із забезпеченням свободи та розвитку людини

Джерело: складено автором на основі [4; 9; 11—14]

джерел основні підходи до дослідження національної безпеки систематизовано у табл. 1.

Наведена у табл. 1 систематизація наукових підходів дозволяє простежити еволюцію наукових уявлень щодо сутності національної безпеки та механізмів її забезпечення. У традиційних дослідженнях, що сформувалися у межах державницько-управлінської парадигми, національна безпека розглядається передусім як функція держави, спрямована на захист її суверенітету, територіальної цілісності та політичної стабільності. У цьому контексті ключову роль відіграють інституційні механізми державного управління, нормативно-правове регулювання та система стратегічного планування безпекової політики.

Подальший розвиток безпекових досліджень пов'язано із формуванням системного підходу, відповідно до якого національна безпека розглядається як складна багаторівнева система, що охоплює різні сфери суспільного життя. У межах цього підходу акцент робиться на взаємозв'язку політичних, економічних, соціальних та інформаційних факторів безпеки, а також на необхідності комплексного державного регулювання цих процесів.

Таким чином, сучасні дослідження демонструють поступову трансформацію наукових підходів до розуміння національної безпеки — від вузького державоцентричного трактування до комплексного багатовимірного підходу [7—8], який враховує політичні, економічні, соціальні, інформаційні та гуманітарні аспекти розвитку держави. У цьому контексті особливої актуальності набуває формування ефективної державної політики забезпечення національної безпеки, здатної інтегрувати різні безпекові складові та забезпечити стійкість держави до сучасних зовнішніх загроз.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є обґрунтування теоретичних положень та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення державної політики забезпечення національної безпеки України в умовах сучасних зовнішніх загроз.

Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, застосування яких дало змогу комплексно дослідити проблематику формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки.

Зокрема, метод теоретичного узагальнення та систематизації використано для аналізу наукових підходів до трактування сутності національної безпеки та державної політики у цій сфері. Системний підхід застосовано для дослідження національної безпеки як багаторівневої соціально-політичної системи, що формується під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів. Метод порівняльного аналізу використано для узагальнення національних і міжнародних наукових підходів до дослідження безпекової політики та визначення сучасних тенденцій розвитку безпекових досліджень. Метод структурно-логічного аналізу застосовано для обґрунтування напрямів удосконалення державної політики забезпечення національної безпеки України в умовах сучасних безпекових викликів.

Застосування зазначених методів дослідження забезпечило можливість комплексного аналізу теоретичних засад формування державної політики у сфері забезпечення національної безпеки та обґрунтування практичних рекомендацій щодо її вдосконалення в умовах сучасних зовнішніх загроз.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасне безпекове середовище характеризується високим рівнем динамічності, невизначеності, множинністю ризиків і зростанням кількості комплексних загроз [3], що безпосередньо впливають на систему національної безпеки держави. У нових геополітичних умовах безпека держави формується під впливом широкого спектра зовнішніх і внутрішніх факторів, серед яких особливе місце посідають військово-політичні конфлікти, економічна нестабільність, інформаційні та кібернетичні загрози, зміна конфігурації міжнародних відносин, а також послаблення традиційних механізмів колективної безпеки [12-13]. Як наголошується у сучасних безпекових дослідженнях, національна безпека вже не може трактуватися виключно через воєнний вимір, оскільки вона охоплює значно ширший спектр загроз і потребує комплексного, міжсекторального та випереджувального реагування [11; 12].

Для України питання забезпечення національної безпеки набуває особливої актуальності у зв'язку з триваючою військовою агресією Російської Федерації, яка не лише спричинила значні людські втрати, руйнування

Таблиця 2. Основні зовнішні загрози національній безпеці України

Вид загрози	Основні прояви
Воєнні	збройна агресія, військові дії, руйнування критичної інфраструктури
Політичні	зовнішній вплив на внутрішньополітичні процеси, спроби дестабілізації державних інституцій
Економічні	зниження економічного потенціалу, руйнування виробничої та логістичної інфраструктури
Інформаційні	dezінформаційні кампанії, пропагандистський вплив, інформаційні операції
Кібернетичні	кібератаки на державні інформаційні системи та об'єкти критичної інфраструктури

Джерело: складено авторами на основі опрацювання [3; 7; 8].

об'єктів критичної інфраструктури та суттєвий економічний спад, а й виявила структурні вразливості національної системи безпеки. У цих умовах на перший план виходить необхідність переосмислення самої логіки державної політики у сфері національної безпеки: від переважно реактивної моделі, орієнтованої на відповідь на вже наявні загрози, до проактивної моделі, яка ґрунтується на стратегічному прогнозуванні, ризик-менеджменті, міжвідомчій координації, інституційній стійкості та розвитку національної резильєнтності [4].

У таких умовах система національної безпеки держави повинна функціонувати як комплексний механізм, спрямований на забезпечення захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави. Як підкреслюють дослідники, національна безпека охоплює широкий спектр сфер суспільного життя, серед яких політична, воєнна, економічна, інформаційна, енергетична, екологічна та інші складові [11]. Відтак її забезпечення не може бути зведене лише до діяльності силового блоку. Навпаки, йдеться про цілісну державну політику, яка передбачає узгодження дій органів державної влади, формування належної нормативно-правової бази, розвиток інституційних механізмів управління безпековими процесами, впровадження сучасних інструментів стратегічного планування, а також постійне оновлення безпекових пріоритетів залежно від змін середовища [4; 7; 8; 9].

Важливо враховувати, що сучасні зовнішні загрози національній безпеці України мають не фрагментарний, а комплексний характер і проявляються у різних сферах функціонування держави. Передусім вони пов'язані з військовими викликами, що виникають унаслідок триваючої збройної агресії та супроводжуються масштабними руйнуваннями інфраструктури, порушенням економічних зв'язків, вимушеним переміщенням населення, демографічними втратами та зростанням навантаження на інститути державного управління. Однак воєнний компонент не вичерпує всієї множини сучасних загроз. Поряд із ним суттєвого значення набувають політичні загрози, що проявляються у спробах зовнішнього впливу на внутрішньополітичні процеси, у втручанні в інформаційний простір, у використанні механізмів гібридного тиску, а також у спробах послаблення довіри до державних інституцій і дестабілізації суспільно-політичної ситуації [3; 12; 14].

Не менш вагомими є економічні загрози, що пов'язані зі зниженням виробничого потенціалу держави, порушенням функціонування транспортно-логістичної інфраструктури, енергетичною нестабільністю, скороченням інвестиційної активності, руйнуванням критично важливих господарських зв'язків і посиленням залежності від зовнішніх ресурсів. У сучасних умовах також стрімко зростає роль інформаційних і кібернетичних загроз, які проявляються у вигляді цілеспрямованих

інформаційних операцій, поширення дезінформації, маніпулювання громадською думкою, кібератак на державні інформаційні системи, об'єкти критичної інфраструктури, фінансові установи та системи управління [12-14]. Усе це свідчить про те, що сучасна система загроз не є лінійною: різні типи загроз взаємно підсилюють одна одну, формуючи складну конфігурацію ризиків для держави.

Саме тому з метою узагальнення сучасних зовнішніх загроз національній безпеці України доцільно систематизувати їх основні види та характерні прояви, що представлено у табл. 2.

Дані, які наведено у табл. 2, свідчать про те, що сучасні загрози мають комплексний характер і охоплюють практично всі сфери функціонування держави. Воєнні загрози безпосередньо пов'язано із фізичним руйнуванням території, інфраструктури та оборонного потенціалу, однак вони також мають вторинні економічні, соціальні та гуманітарні наслідки. Політичні загрози спрямовано на підрив легітимності влади, ослаблення державних інституцій і створення умов для внутрішньої дестабілізації. Економічні загрози позначаються на довгостроковій спроможності держави забезпечувати фінансування сектору безпеки, підтримувати макроекономічну стабільність і здійснювати повоєнне відновлення. Інформаційні та кібернетичні загрози, своєю чергою, мають особливість швидкого масштабування і здатні впливати як на свідомість громадян, так і на технічну інфраструктуру управління. Саме тому табл. 2 демонструє не лише типологію загроз, а й обґрунтовує необхідність формування інтегрованої державної політики, яка передбачає використання різних інструментів забезпечення безпеки — від військових і економічних до інформаційних, правових, дипломатичних тощо.

Зростання масштабів і складності зовнішніх загроз закономірно зумовлює необхідність удосконалення державної політики у сфері забезпечення національної безпеки. У цьому контексті важливого значення набувають розвиток системи стратегічного планування, удосконалення інституційних механізмів управління безпековими процесами, підвищення ефективності взаємодії органів державної влади та суб'єктів сектору безпеки і оборони, а також створення механізмів швидкого реагування на кризові ситуації. Водночас важливою складовою державної політики є формування системи національної стійкості, яка передбачає здатність держави протидіяти сучасним загрозам, адаптуватися до змін безпекового середовища та забезпечувати стабільність суспільного розвитку навіть в умовах тривалого зовнішнього тиску [4; 9].

З урахуванням сучасних викликів доцільно визначити ключові напрями вдосконалення державної полі-

Таблиця 3. Напрями вдосконалення державної політики забезпечення національної безпеки України

Проблема	Напрямок державної політики	Інструменти реалізації
Недостатня координація між органами влади	Посилення міжвідомчої взаємодії	створення ефективних механізмів координації
Вразливість критичної інфраструктури	Захист критичної інфраструктури	моніторинг ризиків, модернізація
Інформаційні та кібернетичні загрози	Посилення інформаційної та кібербезпеки	системи кіберзахисту, протидія дезінформації
Економічна нестійкість	Зміцнення економічної безпеки	підтримка стратегічних галузей
Низький рівень міжнародної взаємодії	Розвиток міжнародного співробітництва	інтеграція у безпекові структури

Джерело: складено авторами на основі опрацювання [3; 4; 7—8; 9—11].

тики забезпечення національної безпеки України, що наведено у табл. 3.

Представлена систематизація демонструє, що ефективна державна політика у сфері національної безпеки повинна ґрунтуватися на комплексному підході, який передбачає не окремі несистемні заходи, а узгоджене поєднання різних інструментів державного управління.

Так, проблема недостатньої координації між органами влади вимагає не лише декларативного проголошення необхідності взаємодії, а створення реальних організаційних механізмів координації, процедур обміну інформацією, єдиних центрів аналітичної підтримки рішень і вдосконалення стратегічного планування. Вразливість критичної інфраструктури потребує переходу від точкового реагування до системного моніторингу ризиків, модернізації об'єктів, створення резервних потужностей та механізмів безперервності функціонування. Посилення інформаційних і кібернетичних загроз вимагає розвитку національних систем кіберзахисту, удосконалення стратегічних комунікацій, протидії дезінформації та підвищення медіаграмотності населення. Економічна нестійкість зумовлює потребу в підтримці стратегічних галузей, диверсифікації ресурсної бази, посиленні економічної автономності та стійкості логістичних ланцюгів. Низький рівень міжнародної взаємодії, своєю чергою, означає необхідність активнішої інтеграції України у міжнародні безпекові структури, поглиблення партнерств і розширення участі у спільних програмах безпеки [4; 9—11].

Узагальнення зазначених напрямів дозволило сформувати концептуальну модель формування та реалізації державної політики забезпечення національної безпеки України, яку зображено на рис 1.

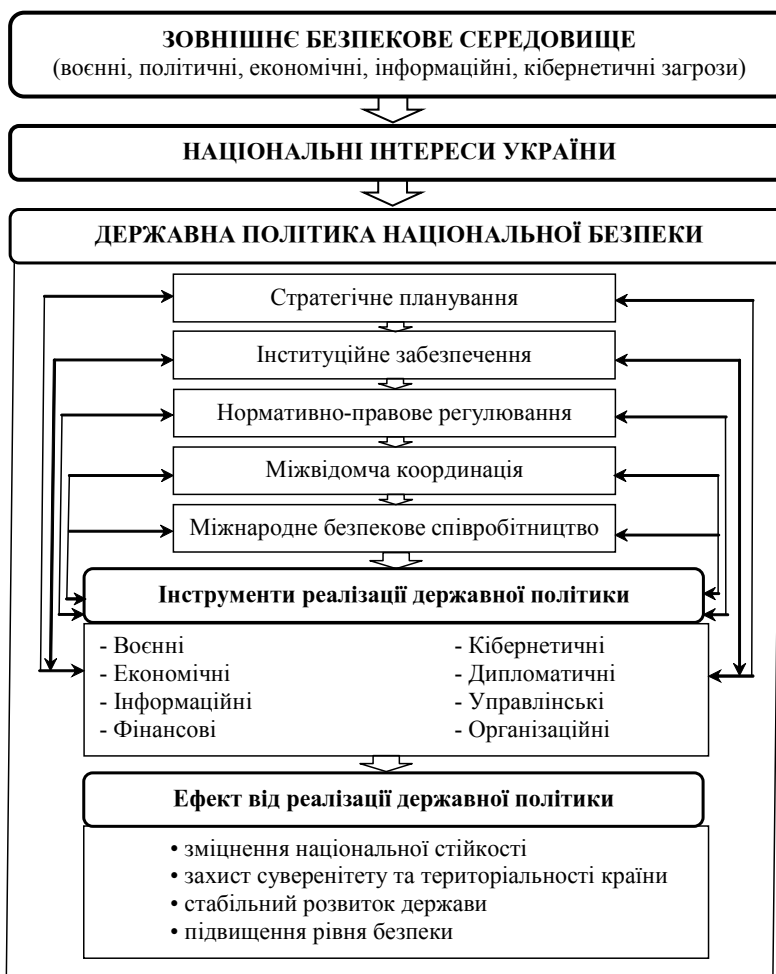

Рис. 1. Модель формування та реалізації державної політики забезпечення національної безпеки України

Джерело: побудовано авторами на основі [3; 7; 8].

Запропонована модель відображає взаємозв'язок ключових елементів формування та реалізації безпекової політики держави в умовах сучасних зовнішніх викликів. Вона ґрунтується на системному підході до розуміння національної безпеки як складної багаторівневої соціально-політичної системи, що формується під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів [3; 7—8; 10; 11]. Її аналітична цінність полягає в тому, що вона не просто перелічує окремі компоненти безпекової політики, а демонструє логіку їх взаємодії.

Першим елементом моделі виступає зовнішнє безпекове середовище, яке формує систему загроз і викликів для держави. У сучасних умовах саме зовнішні загрози задають рамку для прийняття стратегічних рішень у сфері безпеки, оскільки визначають характер ризиків, масштаби ресурсних потреб і пріоритети державної політики. Другим елементом є національні інтереси України, які виконують роль змістовної основи безпекової політики. Йдеться про захист суверенітету й територіальної цілісності, гарантування прав і свобод громадян, збереження політичної стабільності, підтримання економічної стійкості та створення умов для довгострокового розвитку держави [4; 9—11].

Центральним елементом моделі є державна політика національної безпеки, яка формується як система стратегічних рішень, спрямованих на захист національних інтересів і нейтралізацію загроз. Реалізація цієї політики здійснюється через систему дер-

Таблиця 4. Матриця державної політики забезпечення національної безпеки України

Загроза	Напрямок політики	Інструменти	Результат
Воєнна агресія	Посилення обороноздатності	модернізація ЗСУ	підвищення оборонного потенціалу
Політична дестабілізація	Зміцнення інституцій	стратегічні комунікації	політична стабільність
Економічні виклики	Економічна безпека	підтримка економіки	економічна стійкість
Інформаційні загрози	Інформаційна безпека	протидія дезінформації	стабільне інформаційне середовище
Кіберзагрози	Кібербезпека	системи кіберзахисту	захист інфраструктури

Джерело: сформовано авторами на основі опрацювання [3; 4; 7—8; 9—11].

жавного управління, що включає стратегічне планування, інституційне забезпечення, нормативно-правове регулювання, міжвідомчу координацію та міжнародне безпекове співробітництво. Саме цей блок є визначальним, оскільки від якості інституційного проектування, координації суб'єктів і нормативного забезпечення залежить здатність держави забезпечити цілісність і результативність безпекової політики.

Окремої уваги заслуговує блок інструментів реалізації, який охоплює воєнні, економічні, інформаційні, кібернетичні, дипломатичні та організаційні механізми. Його включення до моделі підкреслює, що безпекова політика реалізується не абстрактно, а через конкретні управлінські, правові, ресурсні й комунікаційні інструменти. Кінцевим елементом моделі є результати державної політики, які проявляються у зміцненні національної стійкості, захисті суверенітету, стабільному розвитку держави та підвищенні загального рівня безпеки. Таким чином, рисунок демонструє, що державна політика забезпечення національної безпеки є не сукупністю окремих заходів, а структурованою системою, в якій кожен елемент логічно пов'язаний із попереднім і наступним.

З метою деталізації цієї моделі доцільно конкретизувати взаємозв'язок між загрозами, напрямками державної політики, інструментами їх реалізації та очікуваними результатами. Саме таке узагальнення представлено у вигляді матриці державної політики забезпечення національної безпеки України (табл. 4).

Слід зазначити, що матриця дозволяє систематизувати механізми реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки та визначити ключові напрями її вдосконалення. Її аналітична перевага полягає в тому, що вона забезпечує перехід від загального опису загроз до прикладного рівня державної політики, де кожному виду загрози відповідає конкретний політичний напрямок, визначений інструментарій реалізації та очікуваний результат. Перший рядок матриці відображає логіку реагування на воєнну агресію. Основним напрямком політики у цьому разі є посилення обороноздатності, а інструментом — модернізація Збройних Сил України. Очікуваним результатом виступає підвищення оборонного потенціалу держави.

Другий блок стосується політичної дестабілізації: у цьому випадку ключовим напрямком є зміцнення інституцій, а інструментом — розвиток стратегічних комунікацій, що має забезпечити політичну стабільність і зменшення ризиків зовнішнього впливу. Третій блок присвя-

чено економічним викликам, де посилення економічної безпеки через підтримку економіки має забезпечити зростання економічної стійкості держави. Четвертий і п'ятий блоки охоплюють інформаційні та кібернетичні загрози. У першому випадку пріоритетом є інформаційна безпека, а інструментом — протидія дезінформації; у другому — кібербезпека, що забезпечується через розвиток систем кіберзахисту. В обох випадках результатом має стати стабільне інформаційне середовище та надійний захист інфраструктури.

Отже, запропонована матриця не лише деталізує концептуальну модель, яку надано на рис., а й дає змогу побачити внутрішню логіку державної політики забезпечення національної безпеки України. Вона показує, що ефективна безпекова політика повинна спиратися на чітке співвідношення між характером загрози, визначенням політичного пріоритету, добором інструментів реалізації та орієнтацією на конкретний результат. У цьому полягає її практична цінність як аналітичного інструменту для вдосконалення механізмів державного управління у сфері національної безпеки.

Таким чином, проведені дослідження дає підстави стверджувати, що вдосконалення державної політики забезпечення національної безпеки України потребує не окремих точкових рішень, а комплексного підходу, який поєднує стратегічне планування, розвиток інституційних механізмів управління безпековими процесами, зміцнення економічної, інформаційної та кібернетичної безпеки, захист критичної інфраструктури та розширення міжнародного безпекового співробітництва. Саме така логіка дозволяє перейти від фрагментарної реакції на загрози до системного управління безпекою, що є визначальною умовою підвищення стійкості держави до сучасних зовнішніх викликів.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Сучасне безпекове середовище характеризується високим рівнем турбулентності, комплексністю ризиків та посиленням взаємозв'язку між військовими, політичними, економічними, інформаційними та кібернетичними факторами. Для України ці процеси набувають особливої актуальності в умовах триваючої військової агресії росії, що спричинила значні людські втрати, масштабні руйнування об'єктів критичної інфраструктури, порушення функціонування логістичних і виробничих систем, а також трансформацію соціально-економічних про-

цесів. У цих умовах удосконалення державної політики забезпечення національної безпеки стає одним із ключових завдань державного управління, спрямованих на підвищення стійкості державних інституцій, захист національних інтересів та забезпечення стабільного розвитку країни.

Результати дослідження свідчать, що сучасна система державної політики у сфері національної безпеки має формуватися на основі системного, комплексного та ризик-орієнтованого підходу, що передбачає інтеграцію безпекових, економічних, інституційних і технологічних механізмів управління. Важливим концептуальним підґрунтям удосконалення державної політики у цій сфері виступають стратегічні документи держави, зокрема Стратегія національної безпеки України, Стратегія кібербезпеки України, а також Закон України "Про критичну інфраструктуру", які визначають ключові пріоритети формування сучасної системи захисту держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Водночас проведений аналіз засвідчив необхідність подальшого розвитку інституційних механізмів реалізації зазначених стратегічних документів, удосконалення системи міжвідомчої координації та впровадження сучасних інструментів управління безпековими процесами.

Практична значущість отриманих результатів полягає у можливості використання сформульованих рекомендацій для вдосконалення державної політики забезпечення національної безпеки України. Зокрема, з метою підвищення ефективності стратегічного управління безпековими процесами доцільно запровадити інтегровану систему стратегічного прогнозування та моніторингу зовнішніх загроз під координацією Ради національної безпеки і оборони України. Така система має забезпечувати систематичний аналіз безпекового середовища, оцінювання потенційних ризиків та формування аналітичних матеріалів для прийняття стратегічних рішень у сфері національної безпеки.

З метою підвищення ефективності державного управління у сфері безпеки Кабінету Міністрів України доцільно створити єдину міжвідомчу цифрову систему інформаційної взаємодії між органами сектору безпеки і оборони, що дозволить забезпечити оперативний обмін інформацією щодо загроз, кризових ситуацій та стану функціонування критичної інфраструктури. Така система повинна інтегрувати інформаційні ресурси центральних органів виконавчої влади та забезпечувати аналітичну підтримку прийняття управлінських рішень.

Міністерству розвитку громад та територій України доцільно розробити та впровадити комплексну державну програму підвищення стійкості критичної інфраструктури відповідно до положень Закону України "Про критичну інфраструктуру". Така програма має передбачати модернізацію інфраструктурних систем, розвиток резервних потужностей, запровадження сучасних технологій управління інфраструктурними ризиками та інтеграцію принципів інфраструктурної стійкості у процес післявоєнного відновлення держави.

Міністерству економіки, довкілля та сільського господарства України необхідно розробити механізми посилення економічної безпеки держави, що передбачатимуть диверсифікацію виробничих і логістичних ланцюгів, стимулювання розвитку стратегічних галузей еко-

номіки, підтримку інноваційної діяльності та формування системи стратегічних резервів, здатних забезпечити стабільність функціонування економіки в умовах кризових ситуацій.

З метою підвищення рівня кіберзахисту держави Міністерству цифрової трансформації України спільно з Національним координаційним центром кібербезпеки при Раді національної безпеки і оборони України доцільно розширити систему моніторингу кіберзагроз та впровадити сучасні цифрові платформи управління кібербезпекою, що дозволить забезпечити оперативне реагування на кіберінциденти та посилити захист державних інформаційних ресурсів.

Службі безпеки України доцільно посилити аналітичну та контррозвідальну діяльність у сфері протидії гібридним загрозам, що включають інформаційно-психологічні операції, економічний тиск та кібератаки, а також забезпечити ефективну взаємодію з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони щодо виявлення та нейтралізації таких загроз.

Державній службі України з надзвичайних ситуацій доцільно створити сучасну систему комплексного моніторингу техногенних, природних і військових ризиків із використанням цифрових технологій аналізу даних, геоінформаційних систем та інструментів прогнозування надзвичайних ситуацій, що сприятиме підвищенню рівня готовності держави до реагування на кризові події.

Важливим напрямом підвищення стійкості держави до зовнішніх загроз є посилення ролі регіонального рівня управління безпекою. У зв'язку з цим обласним військовим адміністраціям доцільно інтегрувати безпекові компоненти у регіональні стратегії розвитку та програми відновлення територій, що дозволить забезпечити більш ефективний захист критичної інфраструктури та підвищити готовність регіонів до реагування на надзвичайні ситуації.

Крім того, з метою підвищення ефективності взаємодії держави та бізнесу у сфері безпеки доцільно розвивати механізми державно-приватного партнерства у сфері захисту критичної інфраструктури, що передбачатимуть спільне фінансування інфраструктурних проєктів, обмін інформацією щодо безпекових ризиків та формування спільних програм підвищення стійкості стратегічно важливих об'єктів.

Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності державної політики забезпечення національної безпеки України, зміцненню стійкості соціально-економічної системи держави до зовнішніх загроз та формуванню передумов для стабільного розвитку країни в умовах глобальної нестабільності.

У подальшому планується розробити методичні підходи до оцінювання ефективності державної політики забезпечення національної безпеки та обґрунтувати моделі управління безпековими ризиками в умовах післявоєнної відбудови України.

Література:

1. Резнікова О. О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. Стратегічна панорама. 2022. Спецвип. С. 45—53. DOI: <https://doi.org/10.53679/2616-9460.specialissue.2022.05>.

2. World Bank; Government of Ukraine; European Commission; United Nations. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3): February 2022 — December 2023. Washington, DC: World Bank, 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/publication/rapid-damage-and-needs-assessment> (дата звернення: 08.03.2026).

3. Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Загрози розвитку критичної інфраструктури: сутність і класифікація. Проблеми економіки. 2025. № 3. С. 89—104. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-3-89-104>.

4. Штеба Р. Ю. Теоретичні засади державної політики у сфері забезпечення національної безпеки. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Сер.: Державне управління. 2019. № 1 (10). С. 415—422.

5. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII (із змінами, редакція від 24.01.2026). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 27.02.2026).

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12> (дата звернення: 27.02.2026).

7. Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В., Проноза П. В. Закордонна практика реалізації стратегій і державних програм забезпечення національної безпеки. Бізнес Інформ. 2025. № 5. С. 108—126. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-5-108-126>.

8. Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Теоретичне обґрунтування стратегії забезпечення національної безпеки України у воєнний і повоєнний періоди. Бізнес Інформ. 2025. № 10. С. 8—23. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-10-8-23>.

9. Ковбасюк Ю. В., Ващенко К. О., Сурмін Ю. П. Державне управління. Київ; Дніпропетровськ: Нац. акад. держ. упр. при Президенті України, 2013. Т. 2. 324 с.

10. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики: вибр. наук. праці. Київ: НІСД, 2016. 528 с.

11. Дзьобань О. П., Соснін О. В. Концептуальні підходи до розуміння сутності й забезпечення національної безпеки у сучасній науці. Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади: монографія / за заг. ред. О. П. Дзьобаня. Харків: Право, 2021. С. 75—104.

12. Buzan B., Waever O., de Wilde J. Security: A New Framework for Analysis. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers, 1998. 239 p.

13. Baldwin D. A. The concept of security. Review of International Studies. 1997. Vol. 23. No. 1. P. 5—26.

14. Booth K. Theory of World Security. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. 489 p.

References:

1. Reznikova, O. O. (2022), "Strategic analysis of the security environment of Ukraine", Strategic Panorama, Special Iss., pp. 45—53, <https://doi.org/10.53679/2616-9460.specialissue.2022.05>.

2. World Bank, Government of Ukraine, European Commission and United Nations (2024), "Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3): February 2022 — December 2023", World Bank, Washington, DC, USA, available at: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/publication/rapid-damage-and-needs-assessment> (Accessed 8 March 2026).

3. Khaustova, V. Ye. and Trushkina, N. V. (2025), "Threats to the development of critical infrastructure: essence and classification", The Problems of Economy, vol. 3, pp. 89—104, <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-3-89-104>.

4. Shteba, R. Yu. (2019), "Theoretical foundations of state policy in the field of national security", Bulletin of the National University of Civil Defence of Ukraine. Series: Public Administration, vol. 1 (10), pp. 415—422.

5. Verkhovna Rada of Ukraine (2018), Law of Ukraine "On National Security of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (Accessed 27 February 2026).

6. President of Ukraine (2020), Decree "On the Decision of the National Security and Defence Council of Ukraine of 14 September 2020 "On the National Security Strategy of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12> (Accessed 27 February 2026).

7. Khaustova, V. Ye., Trushkina, N. V. and Pronozha, P. V. (2025), "Foreign practice of implementing strategies and state programs for national security", Business Inform, vol. 5, pp. 108—126, <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-5-108-126>.

8. Khaustova, V. Ye. and Trushkina, N. V. (2025), "Theoretical justification of the strategy for ensuring national security of Ukraine in the wartime and post-war periods", Business Inform, vol. 10, pp. 8—23, <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-10-8-23>.

9. Kovbasiuk, Yu. V., Vashchenko, K. O. and Surmin, Yu. P. (2013), Derzhavne upravlinnia [Public Administration], vol. 2, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine, Kyiv-Dnipropetrovsk, Ukraine.

10. Vlasjuk, O. S. (2016), Natsional'na bezpeka Ukrainy: evoliutsiia problem vnutrishn'oi polityky [National Security of Ukraine: Evolution of the Problems of Domestic Policy], NISS, Kyiv, Ukraine.

11. Dzoban, O. P. and Sosnin, O. V. (2021), "Conceptual approaches to understanding the essence and ensuring national security in modern science", Natsional'na bezpeka: svitohliadni ta teoretyko-metodolohichni zasady [National Security: Worldview and Theoretical-Methodological Foundations], Pravo, Kharkiv, Ukraine. pp. 75—104.

12. Buzan, B., Waever, O. and de Wilde, J. (1998), Security: A New Framework for Analysis, Lynne Rienner Publishers, Boulder, CO, USA.

13. Baldwin, D. A. (1997), "The concept of security", Review of International Studies, vol. 23 (1), pp. 5—26.

14. Booth, K. (2007), Theory of World Security, Cambridge University Press, Cambridge, UK.

Отримано редакцією журналу / Received: 10. 03.26

Професійно рецензовано / Revised: 13. 03.26

Схвалено до друку / Accepted: 17.03.26